
بسم الله الرحمن الرحيم

نکـات طـلایی

فرهنگ، هنر و ادبیات ایران و جهان

(جلد اول)

هنر جهان، هنر ایران (قبل از اسلام)

ویژه داوطلبان کارشناسی ارشد و دکتری هنر

نوشین محمدی سرو

انتشارات اندیشه ارشد

فهرست مطالب

فصل اول: هنر جهان

هنر صدر مسیحیت ۱۱
هنر قرون وسطی ۱۸
هنر کارولنژی ۱۸
هنر اوتونی ۲۱
هنر رُمانسک یا رومی‌وار ۲۳
هنر گوتیک ۲۶
هنر بیزانس ۲۷
هنر رنسانس ۲۹
رنسانس نیمه‌ی دوم سده‌ی ۱۵ میلادی یا رنسانس میانه ۴۸
اوج رنسانس یا رنسانس پیشرفته ۵۵
رنسانس اروپای شمالی ۵۹
هنر شمال اروپا در سده‌ی ۱۶ میلادی ۶۵
منریسم ۷۰
روکوکو ۷۴
باروک ۷۸
رومانتی‌سیسم یا احساس‌گرایی ۸۷
نئوکلاسیسم یا کلاسیک‌گرایی ۸۹
رئالیسم یا واقع‌گرایی ۹۱
هنر مدرن ۹۵
امپرسیونیسم یا دریافت‌گری ۹۶
گروه نبی‌ها ۱۰۱
نئوامپرسیونیسم یا پسادریافت‌گری ۱۰۳
لومی‌نیسم یا روشن‌نمایی ۱۱۳

جنبش هنرها و صنایع‌دستی ۱۱۳
تونالیزم ۱۱۵
سمبولیسم یا نمادگرایی ۱۱۶
جنبش زیبایی‌شناسی ۱۲۰
فوویسم ۱۲۰
نئوفوویسم ۱۲۵
سبک پاریس ۱۲۶
آرنووُ یا هنر جدید ۱۲۷
اکسپرسیونیسم یا هیجان‌نمایی ۱۳۲
انجمن جدید هنرمندان مونیخ ۱۳۸
گروه سوار آبی‌فام ۱۳۹
اکسپرسیونیسم انتزاعی یا آبستره اکسپرسیونیسم ۱۴۰
گروه پل یا بروکه ۱۴۹
کوبیسم یا حجم‌گرایی یا مکعب‌گرایی ۱۵۱
اورفیسم یا حجم‌گرایی اُرفیک ۱۵۸
سوپره‌ماتیسم، والاگرایی یا ساخت‌گری ناب ۱۶۱
پوریسم یا ناب‌گرایی ۱۶۴
فوتوریسم، آینده‌گری ۱۶۵
ریونیسم یا تابش‌گری ۱۷۰
وُرتی‌سیسم یا دوران‌گری ۱۷۱
بیومورفیک یا صور زیاگونه ۱۷۳
دادائیسم ۱۷۳
نئوپلاستی‌سیسم یا شکل‌آفرینی نو ۱۷۹
نقاشی متافیزیکی ۱۸۰
پروداکتیویسم یا تولیدگری ۱۸۱
کونتسروکتیویسم یا ساخت‌گری ۱۸۲
مکتب باهاوس ۱۸۴
پرسیژنیسم، دقیق‌پردازی، کوبیسم رئالیسم یا راست‌خط‌کاری ۱۸۶
سورئالیسم یا فراواقع‌گرایی ۱۸۶
مکتب اَشکَن ۱۹۰

واقع‌گرایی اجتماعی جدید یا نئورئالیسم ۱۹۲
نقاشی کُنشی یا نقاشی اَکشِن ۱۹۳
تاشیسم یا نقاشی لکه‌رنگ ۱۹۴
آردِکو یا هنر تزئینی ۱۹۸
واقع‌گرایی جادویی آلمان ۲۰۰
هنر بیرونی، هنر نامتعارف، آرت بروت(به فرانسوی: هنر ناپرورده) ۲۰۰
نئودادایا دادای جدید ۲۰۱
تایپوگرافی بین‌المللی ۲۰۱
هنر پاپ آرت یا هنر عامه ۲۰۲
هنر ویدئو یا ویدئو آرت ۲۰۴
موقعیت‌گرای بین‌المللی یا موقعیت‌سازِ بین‌المللی ۲۰۴
نئواکسپرسیونیسم یا نو هیجان‌نمایی ۲۰۵
فتورئالیسم، هایپررئالیسم یا واقع‌نمایی عکس‌گونه ۲۰۶
مینی‌مالیسم یا هنر کمینه‌گرا ۲۰۷
اُپ‌آرت یا هنر دیدگانی ۲۰۸
کریتیویسم یا خلاق‌گرایی ۲۰۹
جنبش استاکیسم ۲۱۰
هنر گرافیتی ۲۱۰
هنر چینی ۲۱۱
هنر ژاپن ۲۲۲
اوکیوئه ۲۲۳
یاماتوئه ۲۲۴
هنر هندی ۲۲۵
سؤالات فرهنگ، هنر و ادبیات جهان ۲۳۵
پاسخنامه فرهنگ، هنر و ادبیات جهان ۲۹۱

فصل دوم: هنر ایران

هنر ایران پیش از اسلام ۳۰۰
هنر ایران در ادوار کهن تا پیش از ورود آریایی‌ها ۳۰۰
هنر ایران پس از ورود آریایی‌ها تا قبل از حمله اعراب مسلمان ۳۵۳
هخامنشیان ۳۶۸
هنر ایران در عصر هخامنشی ۳۶۹

فرش بافی ۳۷۰
فرش پازیریک ۳۷۱
پیکرتراشی ۳۷۲
ظروف سفالی و ریتون‌ها ۳۷۲
دست‌بندهای فلزی ۳۷۳
معماری ۳۷۳
تخت جمشید (پارسه) ۳۷۳
معبد آناهیتا(ناهید) ۳۷۵
موسیقی ۳۷۵
کتیبه‌های باستانی ۳۷۶
لوح طلای آریارمنه ۳۷۶
سنگ‌نبشته ارشام ۳۷۶
سنگ‌نبشته‌های کوروش‌کبیر ۳۷۶
کتیبه داریوش اول ۳۷۷
کتیبه خشایارشاه ۳۷۹
کتیبه دروازه ملل ۳۷۹
کتیبه کاخ تچر ۳۸۰
کتیبه وان ترکیه ۳۸۰
کتیبه اردشیراول ۳۸۰
دوران اشکانی ۳۸۱
دوران ساسانی ۳۸۲
دوران اسلامی ۳۸۴
سؤالات فرهنگ، هنر و ادبیات ایران ۳۸۹
پاسخنامه فرهنگ، هنر و ادبیات ایران ۴۲۳
منابع و مآخذ ۴۲۸

فصل اول:

هنر جهان

فصل

۱

هنر صدر مسیحیت

هنر مقدس[1] اصطلاحی برای توصیف آثاری که حقایق الهی و مفاهیم روحانی را با وساطت الگوهای رمزی غالباً کلی و ثابت بیان می‌کنند. اغلب آثار هنر هندو، هنر بودایی، هنر اسلامی، هنر مسیحی و قرون وسطی از مصادیق بارز هنر مقدس هستند. کاتاکُمب[2] گورستان‌های زیرزمینی به شکل دالان‌های باریک با طاقچه‌هایی برای نگهداری مردگان و اتاقک‌هایی برای اجرای مراسم دینی هستند، که توسط مسیحیان اولیه در زیرزمینی در سده‌های دوم تا چهارم میلادی ساخته می‌شد. سابقه‌ی ساخت کاتاکُمب‌ها به سنت‌های خاوری و اتروریایی بازمی‌گردد.

هنر مسیحی پیشین[3] اصطلاحی‌ست که معمولاً به هنر صدر مسیحیت -به‌خصوص در ایتالیا و مدیترانه‌ی باختری اطلاق- می‌شود. مسیحیان اولیه پیش از رسمیت‌یافتن دیانت مسیح در سال ۳۱۳ میلادی و نیز در سراسر سده‌های ۴ و اوایل سده‌ی ۵ زبان رسمی و سبک‌های رومی را بیان اعتقادات و انکارشان به‌کار گرفتند.

هنر مسیحی در مراحل اولیه را می‌توان نوعی شمایل‌نگاری جدید دانست. سقف‌نگاره‌های مکشوف در گورستان‌های زیرزمینی رُم از نمونه‌های شاخص نقاشی صدر مسیحیت به‌شمار می‌آیند. شیوه‌ی انتزاعی منطبق با جهان‌بینی مسیحی به‌تدریج تحت تأثیر سنت‌های تصویری خاورزمین سمت‌وسویی طبیعت‌گرایانه یافت. کلیسای صدر مسیحیت، از لحاظ سازمان و فلسفه‌اش، شدیداً به ساختار زندگی یونانی-رومی مدیون بود.

- روند طبیعت‌زدایی که به درجات مختلف تحت تأثیر بربرها بود تا سده‌های میانه در دنیای غرب ادامه یافت.
- دوره‌ی مسیحیت آغازین به دوره‌ی پیگرد (تأسیس نخستین اجتماعات در سده‌ی نخست میلادی) و دوره‌ی بازنشانی (از ۳۲۵ یعنی پذیرفتن مسیحیت توسط کنستانتین به عنوان دین رسمی تا حدود ۵۰۰ میلادی) تقسیم می‌شود.

1. Sacred art
2. Catacomb
3. Early christian art

- باسیلیکاها از رابطه‌ی آیینی این نوع کلیسا با دهلیزهای قدیمی در خانه‌های خصوصی صدر مسیحیت تقلید شده است.
- کاتاکُمب‌ها یا مقابر دخمه‌ای ناپیداترین یادمان‌های رُم در دوره‌ی پیگرد می‌باشند.
- مقابر دخمه‌ای به‌صورت تونل‌هایی در دل لایه‌ی متخلخل خاک "توفا" که سازندگان قدیم شهرهای مردگان در دوره‌ی آتروسک‌ها از آن استفاده می‌کردند، ساخته شد.
- در سطح دیوارهای جانبی دالان‌ها، تورفتگی‌هایی به موازات محور دالان برای نگهداری از اجساد مردگان گشوده می‌شد. این تورفتگی‌هایی که روی هم کنده می‌شدند «لوکولوس» نام داشت.
- اتاقک‌های کوچک، که به‌عنوان نمازخانه‌ی تدفینی در دیوارها ساخته می‌شد، «کوبیکولوم» نام داشت.
- پس از اعلام رسمیت دین مسیحی، ساختن کاتاکمُب‌ها از رواج افتاد و به عنوان مکان‌های مقدس، یادگار شهرهای بزرگ و زیارتگاهی برای دینداران استفاده می‌شد.
- در مقابر دخمه‌ای مربوط به دوره‌ی پیگرد مسیح تقریباً همیشه یا در لباس چوپان نیکوکار و یا در لباس یک آموزگار شبیه‌سازی می‌شد.
- پس از رسمیت‌یافتن دین مسیحیت مسیح خصوصیاتی امپراتورانه چون هاله‌ی گردسر، ردای ارغوانی، تاج و نشانه‌های دیگری حاکی از سرکردگی خود پیدا کرد.
- سبک نقاشان مقابر دخمه‌ای، غالباً همان امپرسیونیسم شتابان و طرح‌گونه‌ای است که در نخستین نقاشی‌های رومی متعلق به آخرین دوره‌ی پمپئی است.
- برای تزئین سطوح دیوار کلیسای صدر مسیحیت از موزائیک‌ها و خرده‌شیشه بهره می‌بردند.
- در اذهان مسیحیان ساده‌اندیشانی که تازه به مسیحیت گرویده بودند، عیسی‌مسیح را به‌سادگی می‌شد با خدایان حوزه‌ی دریای مدیترانه، به‌خصوص هلیوس (آپولون) یا خدای آفتاب یا صورت رومی‌شده‌ی شرقیش- آفتاب شکست‌ناپذیر- یکی گرفت.
- از آرامگاه‌های کوچک مسیحی در گورستان پیروان دین روم، در زیر کلیسای سان‌پیرو، عیسی در هیئت آپولون دیده می‌شود.
- در موزائیک‌کاری‌های جدا شدن لوط و ابراهیم از یکدیگر موجود در کلیسای سانتاماریاماجوره متعلق به رُم در سده ۵ میلادی شاهد وحدت ناتورالیسم کهن و نمادپردازی نوین هستیم.
- شکلک‌نمایی در شبیه‌سازی سده‌های میانه به‌هرگونه مفهوم خلاصه اطلاق می‌شود که با حرکت و حالت بدنی نشان داده می‌شود.
- اصطلاح «سرهای خوشه‌ای» ویژه‌ی نقاشی‌های صدر مسیحیت است که در آینده‌ی هنر مسیحی دارای تاریخی طولانی است.

- کلیسای سانتاماریاماجوره اولین نمونه و برجسته‌ترین اثر از جنبه‌ی تکمیلی معماری نوین باسیلکاها و موزائیک‌ها و نقاشی‌های سرشار از ریزه‌کاری برای آنهاست.
- نقاشان زنتیگ کلیساها به احتمال قوی از سنت طولانی تصاویر نسخه‌های خطی که در مصر زمان فراعنه و یونانیان اسکندریه سود برده‌اند.
- در قرون اولیه‌ی میلادی، نسخه‌ی طوماری و بلند و مورد استفاده‌ی مصریان، یونانیان و رومیان که از پاپیروس شکننده مصری ساخته می‌شد جایش را به کتاب پوستی یا کودِکس داد که چیزی شبیه به کتاب‌های امروزی بود.
- کودِکس یا دفترنامه نوعی از دست‌نوشته‌های به‌هم‌بسته و صحافی‌شده سده‌های میانه بود.
- واژه کودِکس از واژه‌ی (codex) به معنای تکه‌چوب گرفته شده است و به استفاده چوب در صحافی دفترنامه اشاره دارد. صحافی کتاب توسط فینیقی‌ها در شهر جبیل در لبنان امروزی ابداع شد.
- در کودِکس‌ها، لوم (پوست گوساله) و کاغذ پوستی (پوست بره) جای پاپیروس را گرفت.
- قدیمی‌ترین نسخه از قرون اولیه میلادی به اوایل سده‌ی ۵ میلادی بازمی‌گردد که صحنه‌ای از گئورگیکس یا شعرهای دهقانی اثر **ویرژیل** را به تصویر کشیده است.
- در اواخر سده‌ی چهارم، شاهد پیشرفت در روند تخت‌گردانی و الگوسازی یا طرح‌دار کردن آثار هنری هستیم.
- زوال پیکرتراشی ساختمانی در سده‌ی چهارم میلادی آغاز می‌شود و تا سده‌ی ۱۲ میلادی مقام پیشین را به‌دست نمی‌آورد.
- ژوستن شهیر در کتاب مدافعات خود رومیان را به پرستیدن تندیس‌ها به جای خدایان متهم می‌کند.
- مسیحیان به پیکره‌های آزاد ایستاده بدگمان بودند و آن را به خدایان دروغین دین روم نسبت می‌دادند.
- در صدر مسیحیت، پیکرتراشی رفته‌رفته به صنایع دستی و کارهای کوچک از قبیل: نقش‌های برجسته روی تابوت‌ها، لوحه‌های یادبود یا قاب‌های تزئینی از جنس عاج، میز، صندلی و نیمکت چوبی برای کلیسا، جلد کتاب و مانند این‌ها استحاله پیدا کرد.
- در تابوت اسقف اعظم تئودور که با شکل‌های کاملاً نمادین تزئین شده، هیچ اثری از پیکره‌های انسانی وجود ندارد و طاووس‌ها نماد ابدیت هستند. دو حرف XP در این رمز حرفی با دو حرف آلفا (α) و اُمگا (γ) یعنی نخستین و آخرین حروف الفبای یونانی به نشانه‌ی نسخ مسیح که گفته بود "من آغاز و پایانم" تکمیل شده‌اند.
- در تابوت اسقف اعظم تئودور، تاک‌های پربار در پشت سر طاووس‌ها، معرف سرچشمه‌ی خون رهایی‌بخش مسیح هستند.

- نقشه حلقه‌ی پرگل که سه بار بر سرپوش تابوت نقر شده نشانی از لاباروم یا پرچم نظامی کنستانتین کبیر است که بر فراز پرچم‌های ارتش مسیحی امپراتوری روم حمل می‌شد.
- هنر قبطی[1]، هنر مربوط به مسیحیان مصر است که سده‌ی ۵ میلادی آغاز شده و تا سده ۸ میلادی ادامه پیدا کرد.
- سبک قبطی تلفیقی از سبک‌های مصری باستان، هنر یونانی (هلنیتی) و بیزانسی بود.
- دیوارنگاره‌های قبطی از سطوح رنگی تخت، نقوش گیاهی و جانوری، پیکره‌های ساده‌شده انسان با چشمان سفید و ابروان انبوه تشکیل شده‌اند.
- آثار نساجی -که به‌وفور برجای‌مانده- همان خصوصیات دیواره‌نگاری‌ها را داراست.
- هنر قبطی در زمینه نساجی و کنده‌کاری، سهمی مهم در شکل‌گیری هنر اسلامی داشت.
- هنر نقاشی و مجسمه‌سازی قبطی از طریق اسپانیای مسیحی یکی از سرچشمه‌های هنر رومی‌وار یا رمانسک بود.
- آلام مسیح[2] سلسله وقایع مربوط به مصائب حضرت مسیح که در اناجیل روایت شده‌اند شامل: بازنمایی تصاویر شام آخر، تاج خار برسر نهادن، مصلوب شدن و ... به‌طور پیوسته یا جداگانه است که از سده‌ی چهارم در هنر مسیحی معمول شد.
- انجیل‌های کتاب عهد جدید را چهار تن از حواریون مسیح به نام‌های متی (سان ماتیو)، مَرقُس (سان مارک)، لوقا (سان لوک) و یوحَنّا (سان ژان) نوشته‌اند.
- انجیل‌های متی، مرقُس و لوقا به شرح داستان زندگانی حضرت مسیح پرداخته‌اند.
- انجیل یوحنا رساله‌ای است فلسفی درباره‌ی رسالت عیسی.
- در هنر مسیحی این چهار تن در هیئت آدمی به‌صورت جانداران بالدار و یا به شکل ترکیبی از حیوانات تجسم یافته‌اند.
- قدیمی‌ترین نمونه‌ی بازنمایی مسیح در میان چهار حواری، متعلق به ۳۴۰ میلادی در یکی از مقابر دخمه‌ای رم به‌دست آمده است.
- رسم گذاردن تصویر انجیل‌نویسان در سرلوح اناجیل، از سنت هلنیستیِ (یونانی) قرار دادن تصویر مؤلف در ابتدای کتاب، اقتباس شد.
- نمادهای خاص انجیل‌نویسان عبارتند از: شیر (مَرقُس)، عقاب (یوحَنُا)، گوساله (لوقا) و فرشته (متی) نمادهای مزبور در نسخه‌های خطی ایرلندی اهمیت تزئینی یافتند.
- نخستین بار در هنر مسیحی سده‌ی چهارم موضوع تصلیب خالی مطرح شد.
- در اوایل سده‌ی پنجم، به قصد بیان پیروزی مسیح بر مرگ، او را نیمه‌برهنه و مصلوب ولی با چشمانی باز و بدون اثری از عذاب نشان می‌دادند.

1. Coptic art
2. Christ's passion

- از سده‌ی ششم، به منظور نفی هرگونه نشانه‌ی خفت و خواری، مسیح را در جامه‌ی بلند و به‌صورت زنده و شکوهمند، بر صلیب مجسم می‌کردند.
- کلیسای بیزانسی از سده‌ی نهم نمایش دادن پیکر مرده و خونین مسیح را پذیرفت.
- نشانه‌ی INRI (به معنای: عیسای ناصری، شاه یهودیان) گاهی بر بالای صلیب نصب می‌شود.
- مریم غمگین و دردمند و یوحنای قدیس تقریباً همیشه در صحنه حضور دارند.
- مراسم تعمید مسیح غالباً بدین‌صورت بازنمایی می‌شود که یحیای تعمیدگر مسیح جوان را با آب نهر اردن متبرک می‌کند. درحالی‌که کبوتری سفید (نماد روح‌القدس) و چند فرشته در صحنه حضور دارند.
- حاکم مطلق[1]: اصطلاحی در مورد تصویر شاهانه و پرجبروت مسیح در هنر بیزانس که عموماً بالاتنه و سر مسیح را با چهره‌ی ریش‌دار و سیمای عبوس نشان می‌دهد. جای چنین شمایلی در زیر گنبد یا نیم‌گنبد بالای محراب کلیسا بود و بدین‌سان در کانون تصویربندی کلیسا قرار می‌گرفت.
- در داوری واپسین[2] بنا بر متون عهد جدید، حضرت عیسی در روز بزرگ خشم الهی انتخاب میان نیکان و بدان را تحقق می‌بخشد. این مضمون از سده‌ی هفتم میلادی در هنر مسیحی اهمیت خاصی یافت.
- موضوع ستایش مجوسان[3] از سده‌ی سوم در هنر مسیحی ظاهر شد.
- عروج مسیح[4] صحنه‌ی صعود مسیح به آسمان موضوع کار بسیاری از هنرمندان اروپایی در دوره‌های مختلف بوده است.
- کالُواری[5] (جُلجُقا) نام تپه‌ای نزدیک اورشلیم که عیسی بر فراز آن به صلیب کشیده شد. همچنین این اصطلاح را برای مجسمه‌هایی به‌کار می‌برند که تصلیب مسیح را نشان می‌دهند. ساختن این مجسمه‌ها به‌خصوص در برتانی (فرانسه) از سده‌ی پانزدهم تا سده‌ی هفدهم بسیار رایج بود. (گوگن در پرده مسیح زرد از آن‌ها الهام گرفت).
- کتاب مقدس[6] همان کتاب آسمانی است مشتمل بر چندین قسم که دو بخش عمده‌ی آن شامل عهد قدیم (مربوط به یهودیان) و عهد جدید (مربوط به مسیحیان) می‌شود.
- عهد قدیم شامل تورات (اسفار خمسه)، انبیاء و مکتوبات مقدّس است و در اصل به زبان عبری نوشته شده است.
- عهد جدید شامل: اناجیل، اعمال رسولان، رسالات و مکاشفات یوحَنّا است و در اصل به زبان یونانی نوشته شده است.

1. Pantoractor
2. Last judgment
3.Adoration of the Magi
4. Christ's asceatsion
5. Calvary
6. Bible

- به‌تدریج متون دیگری بر کتاب مقدّس افزوده شد که مورد قبول مسیحیان قرار نگرفت. این متون را عهد غیر قانونی نامیدند (از جمله کتب معروف به آپوکریف).
- اولین ترجمه لاتینی کامل کتاب مقدس - به‌نام ولگات- ترجمه‌ی هیرونوموس قدیس بود.
- مادُنا[1] ایتالیایی به معنای بانوی من تجسم مریم عذرا درحالی‌که مسیح کودک را در آغوش خود گرفته است از رایج‌ترین موضوع‌های هنر مسیحی به‌شمار می‌آید.
- مریم مجدلیه[2] در انجیل لوقا نام آن روسپی که مسیح روح شیطانی را از او دور کرد و نیز همان کسی که با اشک پشیمانی از گناهانش پای عیسی را شست. مریم مجدلیه از سده‌ی چهارم به بعد در آثار هنری تصویر شد. از سده‌ی یازدهم به بعد به تنهایی و غالباً در حال استغفار و یا به‌صورت زنی که ظرف روغن عطرآگین در دست دارد.
- کتاب مزامیر اوترخت متعلق به سده‌ی نهم است که تصاویر آن با خط‌های تند و آزاد طراحی شده‌اند.
- مکاشفات[3] نوشته‌ی یوحَنّا قدیس است. برخی از توصیف‌های نمادین کتاب مزبور موضوع آثار هنری صدر مسیحیت، قرون وسطی و حتی دوران رنسانس بوده‌اند.
- ورود به اورشلیم[4] در انجیل‌ها توصیف شده است که حضرت مسیح سوار بر الاغ همراه با حواریون از نخلستان عبور کرده و وارد اورشلیم می‌شود. این صحنه سرآغاز آلام مسیح است که از سده‌ی چهارم تا شانزدم بارها تصویر شده است.
- یهودا در آثار هنری با علائمی چون: هاله‌ی سیاه، موی حنایی‌رنگ (نماد شیطان)، چهره‌ی زشت و فریب‌کار کیسه‌ی پول در مشت نشان داده می‌شود.
- سقف‌نگاره‌ها، نقشمایه‌های نمادین مسیحی چون (چوپان نیکو) معرف مسیح، (طاوس) نشانه‌ی جاودانگی، (کبوتر) نماد روح، (لنگر) نشانه‌ی امید و (میهمانی آسمانی)، (مریم عذرا و مسیح کودک) و جز این‌ها رخ نمودند.
- این نقش‌مایه‌ها- به‌اضافه‌ی موضوع‌های دیگری چون (تصلیب)، مسیح و حواریون (در قالب موزاییک)، کنده‌کاری بر لوح عاج و روی تابوت، و در تصویرهای کتب مقدس نیز به‌کار گرفته شدند.
- هنر پنج قرن اول مسیحیت را هنر صدر مسیحیت می‌نامند.
- در این دوران دیوارنگاره‌ها از لحاظ شکل تحت نفوذ هنری رومی بود این آثار از نظر محتوا تحت تأثیر مستقیم افکار وارد از دین مسیحیت بودند.

1. Madona
2. Mary Magdalea
3. Apocalypse
4. Entry into jerusalem

- هنر بیزانس از هنر صدر مسیحیت برخاست. جدا کردن این دو از هم کار بسیار دشواری است، اما می‌توان تقسیم امپراتوری روم به دو قسمت شرقی و غربی را آغازگر هنر بیزانس دانست.
- نقاشی‌های کاتاکومب‌ها به دلیل شرایط بد نقاشی‌های ابتدایی و ساده‌ای به اسلوب و روش رسمی (رومی) بودند که موضوعات آن‌ها شامل صلیب و صحنه‌هایی از مضامین کتاب‌های عهد عتیق و عهد جدید بود.
- یکی از موضوعاتی که محبوب هنرمندان صدر مسیحیت بود داستان زندگی حضرت یونس (ع) و خارج شدن او از شکم نهنگ بود.
- روایات کتاب عهد عتیق و عهد جدید را در موزاییک‌های صدر مسیحیت نیز می‌توان دید که از مشخصه‌های آن اختصار در مفاهیم و نشان‌ها و اشکال و نمادپردازی بود.
- پس از رسمی شدن دین مسیحیت در امپراتوری روم شمایل مسیح خصوصیات امپراتوری می‌یابد و در هیأت یک پادشاه تصویر می‌شود.
- شهر پمپئی[1] در روم باستان که سرشار از اطلاعات مهم تاریخی برای شناخت هنر و تمدن روم باستان و همچنین مرجعی برای شروع هنر صدر مسیحیت است در سال ۷۹ میلادی در زیر خاکسترهای آتشفشانی دفن شد و پس از ۱۶۰۰ سال سالم و دست نخورده در پروسه‌ی حفاری بیرون آورده شد.
- در این دوره تمایز آشکاری میان هنر شرق و غرب وجود نداشت.

1. pompei

هنر قرون وسطی

هنر کارولنژی[1]

در سال ۴۰۰ میلادی با دوپاره شدن امپراتوری روم به دو بخش روم شرقی (بیزانس) و روم غربی دوره‌ای در تاریخ رقم خورد که تا سال ۱۴۰۰ میلادی و به مدت ۱۰۰۰ سال به‌طول انجامید که قرون وسطی[2]، سده‌های میانه یا عصر تاریکی نامیده می‌شود.

تمدن سده‌های میانه، بازتابی از درهم‌بافتگی مسیحیت، سنن رومی و روحیه‌ی نوخواسته و پرتوان ملل سلتی، ژرمنی یا بربرها (نامی که رومیان به ایشان داده بودند) است.

دوره‌ی مهاجرت‌ها که به هجوم بربرها نیز شهرت دارد دوره‌ای از مهاجرت بشر است که میان ۳۰۰ تا ۷۰۰ میلادی در اروپا رخ داد. مهاجرت‌ها در این دوره شامل مهاجرت هون‌ها، گوت‌ها، وندال‌ها، فرانک‌ها و سایر اقوام ژرمن و اسلاو بوده است.

- در روزگار سراسر آشوب، هراس و تردید کلیسا با بهره‌گیری از اعتبار رهبران بزرگی چون آگوستینوس قدیس و پاپ گرگریوس کبیر، یگانه‌قدرت سیاسی و معنوی متمرکز به‌شمار می‌رفت.
- هنر اولیه‌ی ملل ژرمن، هنری انتزاعی، تزئینی و هندسی بود و توجهی به طبیعت زنده نداشت.
- دامنه‌ی هنر اقوام ژرمن به تزئین اشیاء کوچک و قابل حمل، سلاح یا زینت‌آلات شخصی محدود می‌شد که بیشتر شامل سنجاق‌سینه یا گل‌سینه از جنس طلا، نقره یا مفرغ بود به همراه تزئینات مرصع[3].
- طراحی‌های منظم، انتزاعی و کارکردی در نخستین سده‌های قرون وسطی یا عصر تاریکی با سبک جانوری اخذ شده از گوت‌ها وسعت یافت.
- هنر ملل ژرمنی عمدتاً در کارهای فلزی متجلّی شد. یکی از روش‌های تزئین مورد قبول ژرمن‌ها کُلُوازون یا روش خانه‌خانه نام داشت که احتمالاً از بیزانس و در نهایت از خاور نزدیک سرچشمه گرفته بود.
- کُلُوازون به معنی حدفاصل یا جدار است. چینیان این‌گونه اشیاء را گاهی کویه کوئویائو یعنی متاع کشور شیطان می‌نامند. در این هنر باریکه‌های مس یا نقره یا طلا را روی خطوط طرحی که بر یک شیء فلزی کشیده شده بود لحیم و فواصل میان باریکه‌ها را میناکاری می‌کنند. سپس ظرف را چند بار آتش داده و با اسفنج معدنی می‌سایند و با زغال صیقل می‌دهند و لبه‌های مرئی باریکه‌ها را مطلّا می‌کنند.
- کُلُوازون در عصر بیزانس از طریق خاور نزدیک به چین رسید.
- سبک جانوری[1] در معنای عام، اصطلاحی است که به نوعی مشخص از دست‌ساخته‌های قابل حمل اطلاق می‌شود که روزگاری با تنوعات محلی در میان کوچندگان اروپا و آسیای شمالی رواج

---

1. Carolingian art
2. Middle Age, Medieval Age
3. studded with jewels

داشت. این اصطلاح را در مورد آرایه‌های جانوری اقوام ژرمن هم به‌کار می‌برند. این نقوش از نمونه‌های رومی سده‌ی چهارم منشاء گرفته و به‌تدریج ساده و انتزاعی شده‌اند.

- از نمونه‌های اعلای فلزکاری سر جانور است که از کشتی مدفون واکینگ‌ها از سده‌ی نهم به دست آمده است. این اثر توصیفی واقع‌گرایانه از جانوری خشمگین است. این اثر نمونه‌ای از وحدت دو نوع موضوع بنیادی هنر بربرها یعنی نقش جانوری و نوارهای درهم‌تابیده است.
- شاهکارهای هنر بربرها حکایت از درآمیزی سنن تزئینی دنیای حوزه‌ی مدیترانه دارد.
- همزمان با گرویدن بربرها به مسیحیت کتاب به یکی از محصول‌های مهم برای هنر ایشان مبدل شد.
- راهبان ایرلندی که سرشار از تعصب و اشتیاق به تبلیغات مذهبی بودند، دست به تأسیس بنیادها یا دیرهایی در جزایر بریتانیا زدند. در آیونا در ساحل اسکاتلند و دیر لیندسفارن در ساحل نورثامبرلند (شمال شرقی) انگلستانِ آنگولاساکسون.
- انجیل لیندسفارن نمونه‌ای از هنر ایرلندی- ساکسونی در اوج کمال آن است.
- اشتیاق و علاقه به ریزه‌کاری‌های پیچاپیچ و وقت‌گیر از خصوصیات هنر ژرمنی است.
- هنر اروپا اواخر سده‌ی هشتم و اوایل سده‌ی نهم میلادی شاهد یک پدیده‌ی بزرگ تاریخی بود که امروزه دوره‌ی احیای رم مسیحی در عصر شارلمانی یا رقابت هنر و فرهنگ نامیده می‌شود.
- در سال ۸۰۰ میلادی شارلمانی حکومت جدید امپراتوری مقدس روم را بنا نهاد که در سال ۱۸۰۶ در اروپای مرکزی به دست ناپلئون از بین رفت.
- شارلمانی (کارل بزرگ) خود را وارث سزارهای روم می‌دانست. او از علم و هنر حمایت کرده و هنرمندان را روم شرقی و غربی به پایتخت خود آخن (آلمان) دعوت کرد. او در آخن به اشاعه‌ی ادبیات لاتینی و اصلاح متن مقدس همت گماشت.
- در دوران حکومت شارلمانی متن حقیقی کتاب مقدس در دیر تور بر عهده آلکوین دانشمند معروف دربار شارلمانی بازیابی شد.
- هنر کارولنژی اصطلاحی در تاریخ هنر است که در مورد هنر قرون وسطیِ دوران پادشاهی شارلمانی و جانشینانی به‌کار برده می‌شد.
- شارلمانی- امپراتور فرانکی- به هدف احیای عظمت روم باستان دست به بازیابی فرهنگ کلاسیک باستان زد.
- مهم‌ترین دستاورد دوره‌ی شارلمانی رونگاری از نسخ خطی کهن و تحول نوعی خط لاتینی بود.
- از نمونه‌ای شاخص معماری کارولنژی کلیسای جامع آخن است.
- در مصورسازی کتب، کنده‌کاری روی عاج و فلزکاری خصوصیات هنر کارولنژی بارزتر است.
- از کتب تصویر شده و مهم در این دوره انجیل شارلمانی و کتاب مزامیر اوترخت است که نمایشگر الگوهای اولیه‌ی رومی و صدر مسیحیت هستند.

1. Animal style

- نقاشی کارولنژی به تجدید سنت کلاسیک تجسم شخصیت‌ها پرداخت و تصویرهای یونانی- رومی را در موضوع‌های مسیحی به‌کار گرفت. با این وجود در هنر تصویری کارولنژی سبک واحدی وجود نداشت.
- در هنر کارولنژیان اثری از پیکرتراشی بزرگ‌مقیاس نبود. علاقه به ساختن اشیاء کوچک تزئینی بربرها در روزگار شارلمانی نیز ادامه یافت.
- علاقه به تزئین در هنر کارولنژی منجر به چندین اثر گران‌قیمت و زیبا مانند کتاب پوستی اورئوس متعلق به قدیس امرام انجامید. این جلد در نیمه‌ی دوم سده‌ی نهم و احتمالاً در دربار (شارل کچل) نوه‌ی شارلمانی در دیر سن‌دنی ساخته شده است. سطح جلد این کتاب طلایی و با دانه‌های مروارید و جواهرات قیمتی پوشانده شده است.
- بر جلد کتاب پوستی اورئوس متعلق به قدیس امرام مسیح با حالتی نه‌چندان‌دور از موزائیک‌کاری‌های راونا تصویر شده است.
- بعد از روزگار آغازین مسیحیت یعنی بعد از سقوط امپراتوری روم، دوره‌ای در تاریخ اروپا آغاز می‌شود که آن را قرون وسطی می‌نامند. این دوره حدودا تا شکل‌گیری کشورهای اروپایی به شکل امروزی ادامه پیدا می‌کند.
- اناجیل لیندِسفارن، در حدود سال ۷۰۰ میلادی در نورثامبریا تدوین شدند.
- کتاب‌آرایی در این دوره تحت تأثیر هنر اقوام مهاجم شمالی بود. نقش و نگارهای پیچیده و شور انگیر و فرم‌های توربافت و درهم تنیده از مشخصات غالب این هنر است. بازنمایی پیکره‌های انسانی در نسخه‌های خطی، شباهت چندانی به پیکر انسانی ندارند بلکه شبیه الگوهای عجیب و غریبی هستند که از روی اعضای بدن انسان ساخته شده‌اند. به‌طورکلی هنر این دوره نمایانگر رویارویی و تلفیق دو جریان متمایز در هنر غرب، یعنی هنر یونانی – رومی و هنر بومی می‌باشد.
- در بررسی هنر قرون وسطی همواره باید به این مسئله توجه داشت که هنرمندان آن دوره می‌خواستند مضمون و پیام داستان مقدس را به درستی و کامل به دیگران منتقل کنند.
- الگوی این هنرمندان شاید همان آموزه‌ی پاپ گرگوری کبیر باشد که می‌گفت نقاشی برای مردم بی‌سواد می‌تواند حکم نوشته‌ها را برای افراد با سواد داشته باشد. این مسئله بود که هنر این دوره را به سمت سادگی و وضوح بصری هدایت می‌کرد.
- در این دوره هنر تنها برای خدمت به اهداف دینی به‌کار گرفته نمی‌شد. از جمله‌ی برجسته‌ترین آثار تصویری غیردینی در این دوره دیوارکوب «بایو» است که داستان پیروزی نورمان‌ها را تصویر کرده است.

هنر اوتونی

در واقع ادامه‌ی هنر کارولنژی و انطباق آن با سنت و فرهنگ بومی بود ولی از هنر صدر مسیحیت و هنر بیزانسی نیز بسیار مایه گرفت. هنر اوتونی نخستین مرحله در تحول هنر رومی واردر آلمان بود. در این دوره ساختن مجسمه‌های یادمانی از سنگ و مفرغ رواج گرفت. هیلدس‌هایم در اوایل سده یازدهم از مهم‌ترین مراکز تولید اشیای مفرغی بود.

- دیوار داخل کلیساها از نقاشی‌های مذهبی پوشانیده شد که بقایای آن را در جزیره‌ی رایشنو واقع در دریاچه کنستانس می‌توان دید. در همین جزیره کتاب‌آرایی نیز رونق داشت.
- نسخه مصور انجیل‌های اتوی سوم شاخص‌ترین نمونه از مکتب مصورسازی رایشنو است، که تحت حمایت امپراتوران و اسقف‌های اعظم رشد کرد.
- مجسمه‌های رومی‌وار در دالان‌ها و بر صلیب‌های بزرگ و دیوارهای جایگاه همخوانان کلیساها نصب می‌شدند.
- زمانی که موج هنر گوتیک از فرانسه به آلمان رسید (سده‌ی سیزدهم)، قدرت مرکزی رو به ضعف بود و دستگاه کلیسا و برخی فرقه‌های رهبانیت به مهم‌ترین حامیان هنر بدل شدند.
- هنر اوتونی مربوط به امپراتوران آلمان به‌نام اوتونیان (از نام سه عضو بسیار فعال این سلسله) است.
- جنبش عظیم اصلاح دیرها با تشویق و تصویب امپراتوران اوتونی آغاز شد.
- کلیسای سن‌مکائیل نوعی بنای انتقالی است (حد فاصل هنر کارولنژیان و رُمانسک) که به سفارش اسقف برنارد ساخته شد.
- درهای کلیسای سن‌میکائیل پیش‌درآمدی هستند بر ظهور دوباره پیکرتراشی بزرگ‌مقیاس در دوره‌ی رمانسک.
- نقش‌برجسته درهای مفرغی کلیسای سن‌میکائیل که تصویر هبوط آدم و حوا به زمین را نشان می‌دهد از بهترین نمونه‌های نقش برجسته در هنر اوتونی‌ست.
- در نقش برجسته‌ی هبوط آدم و حوا سبک پیکره‌های رومی درها از تذهیب‌کاری نسخ خطی دوره‌ی کارولنژیان سرچشمه گرفته است.
- به‌طورکلی شکلک‌سازی و حرکات اغراق‌آمیز عنصر اصلی شبیه‌سازی‌ها و تصاویر روایی در هنر سده‌های میانه است.
- اوج شکلک‌سازی و اغراق در هنر قرون وسطی در اثر کنده‌کاری شده‌ی توماس شکاک به بخشی که سردر تزئینی کلیسای ماگدبورگ است به‌چشم می‌خورد. این اثر کنده‌کاری‌شده روی عاج اثر شخص به‌نام اخترناخ می‌باشد.
- رایشنو یا مدرسه‌ی درباری اوتوی سوم در این دوره مرکز هنری بود.

- تابلوی بشارت تولد عیسی به چوپانان از کتاب انجیل اوتونی سوم ترکیبی است از شیوه‌های تجسمی هنر کارولنژی و سبک بومی اوتونی.
- هنر تجسمی اوتونی، بازتابی از ترجمه‌ی مواد و موضوعات الگوهای اولیه به یک زبان خاص و حاضر آماده‌ی شکل‌ها و یک شیوه‌ی تصویرپردازی یا طراحی بومی است.
- پیکره‌ها در نقش برجسته‌های اوتونی با حرکتی ناگهانی و جهنده به حرکت درمی‌آیند که مطابق طبیعت نیست ولی از نیروی رسانندگی صریح و توصیف‌گرایانه‌ای برخوردار است. این شیوه‌ی نو به هنرمندان پیکره‌سازی رمانسک انتقال یافت.
- هنر تجسمی اوتونی تدریجاً از بطن مخلوط عناصر ژرمنی، لاتین و سلتی سربرآورد و به یک زبان جدید، نیرومند و خودکفای بومی برای شبیه‌سازی مبدل می‌شود.

هنر رُمانسک یا رومی‌وار

نخستین جنگ صلیبی در دوره‌ی هنری رمانسک اتفاق افتاد و مشخصاً حدود میانه‌ی سده‌ی ۱۰ تا پایان سده‌ی ۱۲ را شامل می‌شود. جابه‌جایی عظیم جمعیت به‌صورت مهاجرت به قصد زیارت سرزمین مقدس (اورشلیم) و شرکت در جنگ‌های صلیبی دلیل تثبیت مقام کلیسا به عنوان رهبر مردم و بازگشایی راه‌های دادوستد با مراکز بزرگ تجارت در خاور نزدیک بود. خطوط بازرگانی، که غالباً شریان‌های اصلی انتقال اندیشه نیز بودند، علم جدید را به اروپا رساندند. جنگ‌های ویران‌گر صلیبی در اثر تماس اروپاییان با جهان اسلام که فرهنگ یونان را بسی پیش‌تر جذب کرده بود، باعث پیدایش نگرشی نو به علم و فسلفه‌ی یونان شدند.

- هنر رُمانسک، هنری مطمئن و متکی به‌خود است. در میان راه‌های گوناگون دچار تردید نمی‌شود و حتی در بحبوحه‌ی دگرگونی‌های خویش، با اطمینان گام برمی‌دارد.
- هنر رُمانسک در دو حوزه، نام‌های متفاوت به‌خود می‌گیرد. در ایتالیا هنر لمباردی و در انگلستان نُرمان یا نُرماندی نامیده می‌شد.
- بخشی از ایتالیا در جنوب منطقه‌ی لومبارد، سنن کهنش را حفظ کرد و در اغلب موارد یک معماری محافظه‌کار پدید آورد. این سبک توسکانی نامیده می‌شود که سبکی مختص معماری است.
- معماری رمانسک در منطقه‌ی آکتین در جنوب غربی فرانسه معماری آکتینی خوانده می‌شود.
- نخستین رابطه‌ی میان معماری و پیکرتراشی در سبک رمانسک ظاهر می‌شود. پیکرتراشی تجسمی، که صدها سال به ساخت اشیای کوچک و ریز هنری محدود بود، بار دیگر در کلیساهای رمانسک اواسط سده‌ی یازدهم رونق می‌گیرد.
- احیای اسلوب یکی از مهم‌ترین دستاوردهای رمانسک بود.
- در سبک رُمانسک بناهای سنگی، تزئین بخش‌هایی از ساختمان‌ها و کنده‌کاری برجسته‌ی سنگ رواج یافت پیکرتراشی برای سردر کلیساها جزو لاینفکی از طراحی کل سردر ساختمان می‌شود. از نمونه سردرهای سبک رمانسک می‌توان به سردر کلیسای تروفیم در آرل فرانسه اشاره کرد.
- از دیگر سردرهای سبک رمانسک می‌توان به سردر کلیسای سن‌پیر در مواساک اشاره کرد که صحنه‌ی بازگشت عیسی در هیئت شاه و داور جهان را نشان می‌دهد. در این اثر حواریون با سمبل‌هایشان به شکلی نمادین تصویر شده‌اند. در این اثر می‌توان تأثیرات هنر اسلامی و تا حدودی بیشتر اسپانیایی را دید.
- یکی از پیروزی‌های سبک رمانسک را می‌توان در پیکره‌ی ارمیای نبی بر سردر کلیسای سن‌پیر مواساک دید. این صحنه منظره‌ی زندگی معنوی را در نظر تجسم می‌کند.

- پیکره‌تراشی رمانسک به سردرها محدود نمی‌شود بلکه با تنوعات شادی‌آور در سرستون‌های کنده‌کاری‌شده‌ی درون کلیسا و امتداد سرسرا نیز ظاهر می‌شود.
- سرستون‌هایی به شکل انواع هیولاها، باسیکاها، گریفین‌ها، سوسمارها و گارگویل‌ها در هنر رمانسک دیده می‌شود.
- از نمونه‌های سرستون‌های هیولا به شکل شیاطین جهنمی در پیشانی هراس‌آور کلیسای سن‌لازار در اوتون (بورگوندی) ظاهر می‌شود.
- نقاشی به مقیاس بزرگ، مانند پیکرتراشی به مقیاس بزرگ، یک‌بار دیگر در سده‌ی یازدهم و در شیوه‌ی رمانسک ظاهر شد و دوران شکوفایی‌اش در این دوره است.
- نقاشی نیز همچون معماری و پیکرتراشی از سبکی ولایتی (بومی) پیروی می‌کند.
- در این نوع نقاشی سطوح رنگی با خطوط شکل‌ساز از یکدیگر جدا شده‌اند. این یگانگی سطح اثر باعث تخت‌نمایی پیکره‌ها می‌شود و احساسی از حالت خشک و رسمی را به بیننده القاء می‌کند.
- در نسخه‌ی تذهیب‌شده‌ی این دوره به‌نام زندگی قدیس اودومارس (اومر) سبک محلی رمانسک قابل تشخیص است. در این اثر پیکره‌ها از قاب بیرون زده‌اند.
- کلیسای دیر بزرگ برنار در سیتو – زادگاه فرقه‌ی سِستِرسیان است- یکی از مراکز مهم تولید نسخ مذهب است.
- از مهم‌ترین نسخ خطی این دوره که در کلیسای بزرگ برنار نیز مصور شده‌اند می‌توان به پرشکوه‌ترین نسخه‌های قرن ۱۲ (مورالیا در کار) و (قدیس جورج و اژدها) اشاره کرد.
- در نسخه‌ی (قدیس جورج و اژدها) خدمت‌کار و اژدها در ترکیبی عالی حرف R را به‌وجود آورده‌اند که این حرف به‌صورت بزرگ و سراسر تزئین است.
- سابقه‌ی تاریخی حرف آغاز تزئین شده به هنر ایرلندی ساکسونی سده‌ی هشتم میلای بازمی‌گردد.
- گنجاندن روایتی در دل حرف آغاز[1] شیوه‌ای است که آینده‌ی درخشانی در تذهیب‌کاری[2] گوتیک خواهد داشت.
- نقاشی چهره‌ی ادوین کاتب از کتاب فرمورادوین نقطه‌ی عطف سبک خشک بومی رمانسک و هنر ناتورالیستی عصر گوتیک است.
- تمایل هنر رومی‌وار به ارزش‌های معنوی و متعالی را در هنرهای پیکرنما به طرزی بارزتر می‌توان دید.
- در نقاشی‌ها و مجسمه‌های رومی‌وار کمتر، نشانی از طبیعت‌گرایی و زیبایی جسمانی[3] می‌توان یافت.
- در سبک رومی‌وار صور طبیعی آزادانه به طرح‌های خطی و مجسمه‌گونه‌ی ساده برگردانده می‌شوند.
- روش‌های کژنمایی و چکیده‌نگاری در نقاشی و مجسمه‌سازی رومی‌وار بسیاری از هنرمندان مدرن را برانگیخته است.

1.Rubrication
2.illumination
3. physical beacty

- نقاشی دیواری مصورسازی رومی‌وار کمابیش، سنن هنر کارولنژی و هنر اوتونی را ادامه داد.
- به‌طورکلی تصویرهای کتاب زندگی و معجزات قدیس اُدُماروس (سده‌ی یازدهم)، نقاشی دیواری کلیسای سانتاماریا یا کاتالوتا سده‌ی یازدهم و تصویرهای کتاب مقدس دوکسادو بِری (اوایل سده‌ی دوازدهم) از نمونه‌های شاخص نقاشی رومی‌وار به‌شمار می‌آیند.
- هنرهایی چون: تذهیب کتب، حکاکی روی عاج، فلزکاری، میناکاری و نساجی در سراسر این دوران شکوفا شدند.
- خط شکل‌ساز[1] فرانسوی: هرگونه خطی که شکل را نمایان می‌سازد. با تغییر در جهت ضخامت و تیرگی چنین خطی می‌توان برجستگی شکل، تفاوت بافت و نیز ارتباط شکل با فضا را نشان داد. خط شکل‌ساز (کنتور) صرفاً خط هنری نیست؛ زیرا علاوه بر آنکه سطوح را مشخص و محدود می‌کند دلالت بر ویژگی‌های فرم و فضا در یک ترکیب‌بندی دارد. این خط برای تأکید بر ماهیت دوبعدی تصویر استفاده می‌شود. خط شکل‌ساز در اسلوب قلم‌گیری نقاشی سنتی ایرانی نیز قابل ذکر است.
- حروف آغازین[2] در کتاب‌آرایی قدیم اروپا معمول بود. در این روش حرف اول یک بند (پاراگراف) را بزرگ‌تر رسم می‌کردند و آن را به نقش‌مایه‌های تزئینی یا تصاویر مرتبط با متن می‌آراستند. این سنت در خمسه‌آرایی متون چاپی نیز ادامه یافت.
- در این دوره، ارتباط غرب با بیزانس افزایش یافت. آرایش خشک و رسمی پیکره‌ها و عناصر تصویری، از خصوصیات بارز کتیبه‌های مصور قرن دوازدهم است.
- در نقاشی رمانسک نگارش تصویری به‌کار گرفته می‌شد. این حرکت به سمت شیوه‌های ساده‌تر بازنمایی، به نقاشی قرون وسطی این امکان را می‌داد که ترکیب‌بندی‌های پیچیده‌تر را امتحان کند.
- هنر اوتونی در تاریخ معرف نخستین سبک از دو سبک مهم هنر و معماری اروپای باختری در قرون وسطی است. سبک گوتیک در نتیجه‌ی تحول آن به‌وجود می‌آید.
- این اصطلاح نیز همچون اصطلاح گوتیک، اساساً مربوط به معماری است که شامل هنرهای دیگر هم شده است.
- هنرمندان این دوران، نقشمایه‌ها و ویژگی‌های رومی و بیزانسی و عناصری از هنر بربرها و هنر کارولنژی را به‌کار گرفتند و از هم‌آمیزی آنها سبک تازه‌ای را فراهم آوردند که به رغم تفاوت‌های آشکار منطقه‌ای به راستی سبکی بین‌المللی بود.
- مایه‌های مادی و معنوی لازم برای شکل‌گیری سبک رمانسک را دستگاه کلیسا- و به‌خصوص تشکیلات رهبانیت- تأمین کرد. نیازهای مربوط به اجرای مراسم درصومعه‌ها ضرورت تغییر ساختار معماری را پیش‌آورد.
- کاربست روش‌های جدید ساختمانی، ملاحظات زیبایی شناختی و میل مفرط به ابداع نمادهای جهان‌بینی مسیحی رهبانیت نیز از عوامل موثر در شکل‌گیری سبک معماری رومی‌وار بود. برخی مورخان بازتاب ساختار طبقاتی جامعه فئودالی را در این سبک معماری بازشناخته‌اند.

1. Contour
2. Initial letter

هنر گوتیک

در اصل هنر گوتیک واژه اهانت‌آمیزی بود که در دوران رنسانس برای توصیف هنر غیرکلاسیکی منسوب به بربرها «گوت‌ها» به‌کار می‌بردند. سبک نقاشی رایج در اروپا در سده‌های چهاردهم و پانزدهم عمدتاً، شیوه‌ای خطی و تزیینی بود که در از هنر گوتیک فرانسوی- به‌خصوص مصورسازی کتابهای خطی- سرچشمه گرفت. پیکرهای ساده و آراسته، انحناهای نرم جامگان، رنگ‌های جواهرگونه، و ریزه‌کاری‌های طبیعت‌گرایانه از ویژگی‌های آن به‌شمار می‌آیند. پیروان این سبک در فرانسه تحت تأثیر سیمونه مارتینی قرار گرفتند. تصویرهای برادران لمبورگ برای کتاب «ایام پربرکت دوک دو بری» این اثرپذیری را نشان می‌دهند. سبک گوتیک در ایتالیا با آثار جنتیله و پیزانلو به اوج شکوفایی رسید. این سبک به آلمان، بوهم و اسپانیا نیز راه یافت. هم‌چنین شیوه‌ای مشابه تحت عنوان (سبک لطیف) در نقاشی و پیکره‌سازی آلمانی رخ نمود و تجلّی آن در تصاویر و مجسمه‌های مریم عذرا و مسیح کودک به خوبی قابل مشاهده است.

- استفاده از ویترای در تزئین بنا برای نقاشی روی پنجره کلیساها با جنیله و پیزانلو آغاز شد که بین ۱۲۰۰ تا ۱۲۵۰ معماران طلایی شیشه‌بندی گوتیک نامگذاری شده است.
- از نمونه‌های ممتاز و بارز شیشه‌بندی با غنای رنگ[1] و نیرومندی خطوط در نقوش به‌کار رفته کلیساهای شارتر است.
- ویژگی‌های پیکرتراشی گوتیک عبارت‌اند از: پیکره‌های کوچک اندام با نقوش تمام برجسته مانند پیکرک‌های کلیسای شارتر؛ هیکل‌های ردیف شده و خشک و در جامه‌های پیچیده که در سردرهای ورودی نصب می‌شدند؛ کم کم پیکرسازی رشد و ترقی کرد و ابتدا به سر و سپس به اندام نیروی حیات و جنبش بخشیده شد؛ حالتی از وقار و آرامش بزرگوارانه شبه به هیاکل رب‌النوع‌های یونان در پیکره‌ها به چشم می‌خورد؛ در قرن ۱۳ جامه‌پردازی در پیکره‌تراشی از تا خوردگی که قائم و متوازی که حالتی از وقار و ایستایی و آرامش را بیان می‌داشت به حد اعلای خود رسید که نشان از مهارت نام پیکره‌تراشان بود.
- هنرمند گوتیک از شگرد طبیعت‌گرایی برای روایت هرچه طبیعی‌تر، شورانگیزتر و باورپذیرتر داستان مقدس بهره می‌جست.
- به‌طورکلی دانش هنرمندان دوره‌ی گوتیک از آناتومی نسبت به هنرمندان دوره‌های قبل افزایش یافته بود.
- در قرن چهاردهم سبک گوتیک، بیشتر به سمت ظرافت تمایل نشان می‌دهد تا عظمت. علاقه‌ی نقاشان این دوره به ریزه‌کاری‌های ظریف و جذاب در کتاب‌های مصور معروفی مانند زبور انگلیسی (زبور ملکه مری) مشاهده می‌شود. در این دوره بود که تحت نفوذ هنر ایتالیا، روایت زیبا و مشاهده‌ی واقع‌بینانه به‌تدریج درهم آمیخته شدند.

---

1. richness of cdow

هنر بیزانس

پس از تثبیت دین مسیحیت هنر مسیحی در قالب هنر بیزانس یا روم شرقی رسمیت یافت. یادآور می‌شویم که در اواخر سده‌ی چهارم میلادی امپراتوری وسیع روم به دلیل ضعف داخلی به دو بخش تقسیم شد: بخش شرقی یا بیزانس که متشکل از سرزمین‌های یونان، آسیای صغیر و بخشی از خاورمیانه بود و مرکز آن شهر نوساخته قسطنطنیه (استانبول کنونی) بود و بخش غربی که شامل سرزمین‌های ایتالیا، فرانسه و اروپای مرکزی به مرکزیت شهر رُم بود. امپراتوری روم شرقی (بیزانس) تا سال ۱۴۵۳ میلادی استمرار داشت و در این سال به دست ترکان عثمانی فرو پاشید ولی امپراتوری روم غربی بسیار پیش از این یعنی در سال ۴۷۶ میلادی با هجوم اقوام کوچنده شمال اروپا سقوط کرد. هنر بیزانس تا سده‌ی ششم میلادی مراحل تکوین خود را پیمود و در هنر موزاییک تبلور یافت. بهترین آثار موزاییک بیزانس را در شهر راونا و در کلیسای سان‌ویتاله می‌توان یافت.

- موزاییک‌های راونا از میراث سنت‌های هنری یونانی- رومی و سنن هنری خاورزمین برخوردار بودند. محتوای این هنر آمیختگی دو جنبه مذهبی و درباری را منعکس می‌کند. به‌عبارت دیگر در این موزاییک‌ها وحدتی بین شکوه و جلال دنیوی و اخروی ایجاد شده، که بازتاب انطباق قدرت سیاسی و مذهبی در وجود یک فرد واحد یعنی امپراتور است، شیوه آن به تجرید گرایش داشته و طرح‌های خطی و رنگ‌های تخت و عناصر تزیینی برای نمایش زیبایی‌های روحانی و آرمانی به‌کار می‌رفت.
- از دیگر آثار موزائیک که گرچه مربوط به دوران کلاسیک اروپا با سبکی ساده، فاخر و زیباست اما در عین‌حال جنبه‌ی دینی و مذهبی هنر بیزانس را نیز دارا می‌باشد کلیسای دیر دافنی در یونان است. این دیر دارای نقاشی و موزائیک‌کاری‌های برجسته بیزانس است.
- شهرت کلیسای سان‌ویتاله به‌دلیل وجود دو نقش موزائیک است. یکی ژوستی‌نین به همراه روحانیون و ملازمانش و دیگری ملکه تئودورا و همسرش به همراه ملازمان. این دو موزائیک‌کاری در عین دقت و ظرافت و تناسبات هنری یونانی - رومی اجرا شده است.
- به دلیل رواج افکار شمایل‌شکنی که پس از دوران فرمانروایی ژوستی‌نین در قرن ۸ میلادی راه افتاد نقاشی و پیکره‌تراشی در سده‌های ۸ و ۹ ضربات فراوانی خورد و در حالی که معماری بیزانس به دوران اوج و شکوفایی خود می‌رسید هنر پیکره‌سازی و نقاشی افول کرد.
- در نیمه‌های سده‌ی ۹ میلادی شمایل‌سازان پیروز شدند و بازار شمایل‌سازی گرم شد و سبکی به‌وجود آمد که آمیزه‌ای از سبک هنری تصویری یونان و انتزاعی بیزانس بود.
- در دومین عصر طلایی بیزانس هنر موزائیک‌کاری عمده‌ترین هنر بود.

- در اواخر هنر بیزانس به نمایش اغراق‌آمیز بدن توجه شد که باعث تحرک و پویایی بیشتر فیگورها می‌شد.
- بیان حالات دقت، همدردی در هنر بزرگترین کامیابی دومین دوره‌ی طلایی بیزانس بود که به‌خوبی در نقاشی و کاشی‌کاری رخ نمود.
- از شمایل‌سازان خارج از حوزه اروپا در دوره‌ی بیزانس می‌توان شمایل‌ساز روسی آندری روبلف را نام برد.
- از خصوصیات منحصر به فرد آثار آندری روبلف رنگ‌آمیزی خاص با رنگ‌های روشن و متنوع است که او را از سایر آثار بیزانس متفاوت می‌کند.
- در اواخر سده‌ی ۱۲ میلادی به علت ثروتمند شدن حکام آن زمان اروپا در نسخه‌های خطی از ورق طلا استفاده می‌شد.
- در هنر رمانسک شمایل‌نگاری بیشتر شامل داستان‌های تورات و به‌ویژه سفر پیدایش دارای نگاهی آخرت‌نگر بود.
- در هنر رُمانسک سبکی با نام سبک موزان پدید آمد که می‌توان آن را بخشی از هنر رمانسک دانست و تنها تفاوت آن با رمانسک و سبک آن گرایش به طبیعت‌پردازی در نقش‌های انسانی دارد.
- آغاز هنر بیزانس را تقسیم امپراتوری روم به دو قسمت غربی و شرقی و پایان آن را تسخیر روم شرقی توسط ترکان عثمانی می‌دانند.
- هنر بیزانس از تلفیق هنر یونانی و هنر شرقی به وجود آمد. مسیحیت نیرویی بود که باعث این تلفیق شد.
- نخستین عصر طلایی هنر بیزانس را در زمان فرمانروایی ژوستی‌نین (سده‌ی ششم میلادی) می‌دانند. در این دوره، هنر مذهبی بیزانس، جنبه‌ی شکوهمند داشت و به تجلیل از مقام امپراتور می‌پرداخت.
- پس از جنبش شمایل‌شکنی در سده‌های هشتم و نهم هنر مذهبی بیزانس با اندکی رکود مواجه شد. در مقابل این مسئله باعث ارتقاء و گسترش هنر تزئینی شد.
- از اواخر قرن نهم تا سده‌ی یازدهم میلادی را دومین عصر طلایی هنر بیزانس می‌دانند. سومین عصر طلایی بیزانس از اواخر قرن سیزده آغاز می‌شود و تا سده‌ی پانزده ادامه می‌یابد.
- در کل هنر بیزانس به ماوراءالطبیعه و خدا می‌پردازد. به این دلیل از طبیعت‌گرایی یونانی و رومی فاصله می‌گیرد و به چکیده‌نگاری و نمادپردازی هنر شرقی نزدیک می‌شود.
- در این دوره موزاییک‌کاری نیز در کنار نقاشی برای پوشاندن فضاهای کلیسا رونق داشته است. پس‌زمینه‌ی طلایی، رنگ‌های درخشان، شکل‌های دوبعدی و بیان عارفانه از خصوصیات موزاییک‌کاری این دوره است. موزاییک‌های کلیسای راونا (نخستین عصر طلایی بیزانس) و موزاییک‌های دِیر دافنی (دومین عصر طلایی بیزانس) از بهترین آثار تصویری هنر بیزانس محسوب می‌شوند.

هنر رنسانس

در این دوره بود که برای اولین‌بار قوانین ریاضی ژرف‌نمایی توسط معماری به نام **برونلسکی** کشف می‌شود. اولین نقاشی که توانست از این تکنیک به صورت علمی در کارش استفاده کند هنرمندی بود به نام **مازاتچو**.

رنسانس شمال اروپا توسط **یان وان‌آیک** پیش رفت. او با پرداختن به ریزنقش‌های جذاب و ظریف که حاصل مشاهده‌ی مستقیم طبیعت بودند، توانست از چهارچوب زیبایی‌شناسی قرون وسطی عدول کند. او بر خلاف هنرمندان اروپای جنوبی که نقاشی‌های خود را با استفاده از دانش کالبدشناسی و قانون ژرف‌نمایی می‌کشیدند، از راه مشاهده‌ی دقیق در نقاشی‌هایش بازمی‌تاباند. در نقاشی متعلق به رنسانس شمال زیبایی اشیاء، گل‌ها، جواهرات و بافتنی‌ها با نقش‌های ریز به بهترین وجه بازنمایی می‌شد. در صورتی‌که در جنوب اروپا (ایتالیا) آثار دارای خط و مرزهای نمایان، ژرف‌نمایی دقیق و روشن و پیکره‌های آدمی استادانه بازنمایی می‌شد.

یان وان‌آیک را ابداع‌کننده‌ی نقاشی رنگ و روغن می‌دانند. این تکنیک به او امکان می‌داد که مدت زمان و ظرافت بیشتری برای پرداخت رنگ‌ها داشته باشد. نامزدی خانواده‌ی آرنولفینی یک از مشهورترین آثار او به‌شمار می‌رود. رنسانس به جنبش فکری و عقلی اطلاق می‌شود که در سده‌ی۱۴میلادی از شهرهای شمالی ایتالیا سرچشمه گرفت و در سده‌ی ۱۶ میلادی به اوج رسید.

اصطلاح (تولد دوباره) یا (رینا‌شیتا) را نخستین‌بار **جورجو وازاری** به‌کار برد. در تاریخ هنر معمولاً رنسانس را به مراحل رنسانس آغازین (حدود ۱۳۰۰ تا حدود ۱۴۲۰)، رنسانس پیشین (حدود ۱۴۲۰ تا حدود ۱۵۰۰)، رنسانس پسین یا اوج (حدود ۱۵۰۰تا حدود ۱۵۲۷) تقسیم می‌کنند. سست شدن قیود فئودالی، توسعه‌ی تجارت بین‌المللی، انباشت سرمایه در بانک‌های خاندان مدیچی در فلورانس و خزانه‌ی واتیکان از عوامل مهم پیدایی و پیشرفت رنسانس بودند.

- پیش از ظهور رنسانس هنرمند در ردیف صنعت‌گر ماهر جای داشت، اکنون او را همچون انسانی والا و برخوردار از موهبت نبوغ می‌ستودند.
- **پترارک** به مدد قواعد درست صرف‌ونحو زبان لاتینی و یونانی و نثر فاضلانه‌ی ساختگی شیوه‌ی ادبی منسجمی را پی‌افکند.
- در دوره‌ی رنسانس متفکرانی همچون **اراسموس** به کار تصحیح متون کلاسیک و پیرایش کتاب مقدس دست زدند. همچنین در همین دوره متون کلاسیک یونان و روم باستان و به‌خصوص اندیشه‌های افلاطونی و نوافلاطونی مورد توجه قرار گرفت.
- در دوره‌ی رنسانس، در حوزه‌ی نقاشی و مجسمه‌سازی استادانی چون **جوتّو، مازاتچو، دُناتِلّو، سِلوتِر، لئوناردو داوینچی، میکلانژ، رافائل** و **تیسین** زبان‌های بصری تازه‌ای را بنیان نهادند.

- در این دوره شاهد توجه روزافزون به کالبدشناسی، تکمیل قواعد پرسپکتیو، پویایی پیکره‌ها و حضور انسان را هستیم.
- **آلبرشت دورر** از جمله هنرمندان رنسانس شمال اروپا بود که نظریه تناسبات کالبد آدمی را تحت ضابطه درآورد.
- اسلوب رنگ‌روغن[1] در این دوره جای تِمْپِرا[2] را گرفت و لعاب‌رنگ‌کاری[3] تجسم گرمی و طراوت پوست و گوشت را در نقاشی امکان‌پذیر کرد. کاربرد اسلوب جدید ضرورتاً استفاده از بوم پارچه‌ای[4] را جایگزین بوم تخته‌ای[5] کرد.
- در تحول هنر دوره‌ی رنسانس ـ از مرحله‌ی آغازین تا مرحله‌ی اوج ـ روندی صعودی از طبیعت‌گرایی به سوی کلاسیک‌گرایی را می‌توان بازشناخت.
- در دوره‌ی رنسانس دانشی وسیع مشتمل بر روش‌های ژرف‌نمایی[6]، کالبدشناسی، برجسته‌نمایی و تناسبات فراهم آمد.
- هنرمندان اواخر دوره‌ی رنسانس آثار میکلانژ را سرمشق خود قراردادند و این رویکرد به معنای پایان روند کلاسیک‌گرایی رنسانس و آغاز جنبش منریسم بود.
- تا اواسط سده‌ی ۱۹ میلادی که یاکوب بورکهارت کتاب پرنفوذ و گران‌مایه‌ی تمدن رنسانس در ایتالیا را نوشت. حدفاصل دقیق بین سده‌های میانه و رنسانس و حتّی مسأله‌ی وجود یا عدم وجود چنین دوره‌ای همواره مورد بحث بود. ظاهراً سده‌های ۱۴ تا ۱۶ میلادی رنسانس در اوج خود بوده است.
- اعلام نظریه‌ی مرکزیت خورشید در منظومه‌ی شمسی توسط کوپرنیک (انقلاب کوپرنیکی)، عرصه را برای پیشرفت نخستین علم تجربی یعنی فیزیکِ ریاضی آماده کرد.
- دستاوردهای فنی در رشته‌ی دریانوردی، فلزشناسی و فلزگدازی، مکانیک و علم جنگ راه پیشرفت‌های علمی را بر انسان گشود.
- در رنسانسِ ایتالیا نخستین تماس‌های اروپا با تمدّن‌های غیراروپایی مفهوم عصر اکتشاف را به‌وجود آورد.
- در سده‌ی سیزدهم، تعالیم قدیس فرانسیس آسیزی و فرانسیسیان اهمیت ویژه‌ای در ناتورالیسم هنر رنسانس آغازین[7] دارد.
- پیکره‌ها در هنر رنسانس منفرد، واقعی و حجم‌دار می‌شوند و سایه‌شان روی زمین می‌افتد.
- مفهوم نبوغ و انسان جامع‌الاطراف[8] در دوره‌ی رنسانس شکل گرفت.
- پترارک شاعر بزرگ ایتالیایی سده‌ی ۱۴ میلادی برای نخستین‌بار به تشریح ارزش‌های اختصاصی فرد و انسان‌دوستی از دیدگاه رنسانس پرداخت و کشیش اعظم آیین شهرت‌پرستی نام گرفت.

---

1. Oil
2. Tempera
3. Glazing
4.Canvas or support
5. Panel or cassone painting
6. Perspective
7. Proto-renaissance
8. comprehensive man

- پترارک موفق به دریافت نشان باستانی پیروزی و شهرت یعنی برگ غار (نشان افتخار شعرا در تمدن رم) بر فراز تپه‌ی کاپیتولینوس در رم شد.
- اومانیست‌های دوران رنسانس از قهرمانان آثار ادبی کلاسیک باستان مخصوصاً از چگونگی تشریح زندگی ایشان در کتاب (حیات مردان نامی) اثر پلوتارخ الهام می‌گرفتند.
- دو فرقه‌ی مذهبی فرانسیسیان و دومینیکن‌ها در سده‌ی سیزدهم میلادی در تعیین گرایش‌های فکری مسیحی سده‌ی ۱۴ و ۱۵ میلادی نقش تعیین کننده‌ای داشتند.
- هنر دوره‌ی رنسانس نخستین یادگار آخرین تلاش‌های انسان برای پیداکردن نظم در طبیعت بود.
- یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین فنون دوره‌ی رنسانس اختراع صنعت چاپ[1] بود.
- در تابلو معروف مدرسه‌ی آتن اثر **رافائل**، افلاطون ارسطویی‌ترین اثر خود (تیمائوس) و ارسطو افلاطونی‌ترین اثر خود (اخلاق نیکوماخوس) را در دست دارند که تلاشی بود در جهت آشتی دادن اندیشه‌ی ارسطوییان ضدمسیحی پیرو ابن‌رشد با اندیشه‌ی ارسطوییان اسکولاستیک.
- مکتب فلورانس در شهر این شهر ایتالیایی بنا نهاده شد و یکی از مراکز مهم رشد نقاشی و مجسمه‌سازی در سده‌ی ۱۳ تا سده‌ی ۱۶ میلادی بود که توسط خاندان مدیچی به اوج عظمت خود رسید.
- از نمایندگان مکتب فلورانس می‌توان به **مازاتچو، دُناتِلو، بوتیچِلّی، داوینچی، میکلانژ** و **رافائل** اشاره کرد.
- تأکید نقاشان فلورانسی بر خط و شکل بود که این گرایش آن‌ها را در مقابل نقاشان رنگ‌پرداز ونیزی قرار می‌داد.
- **جووانی چیمابوئه** معلم جوتّو بوده و اوست که اهمیت مشاهده‌ی طبیعت را به وی آموزش داد. چیمابوئه از میثاق‌های هنر بیزانسی عدول کرد و توجه خود را بر صور طبیعی در نقاشی متمرکز کرد. از آثار معروف وی می‌توان به جلوس مریم عذرا و مسیحِ کودک[2] بر سریر اشاره کرد.

- **پیترو کاوالینی** نقاش ایتالیایی هنرمند ایتالیایی فعال در رم و معاصر با چیمابوئه از صور متداول بیزانسی دوری گزید و به طبیعت‌گرایی روی آورد. وی در هنر موزاییک دست داشت. او دیوارنگاری (به شیوه‌ی موزاییک‌کاری) به نام داوری واپسین از خود برجای گذاشته است.

1. Printing, print, impression
2 . masta/majesta